

Наталія ТАТАРЕНКО,

*в.о. ректора Дипломатичної
академії України при МЗС України,
професор*

НАЦІОНАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ІНТЕРЕСИ: КУЛЬТУРНІ ВИМІРИ І ГЛОБАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ

Нинішній проект економічної глобалізації за його сутнісним наповненням може трактуватись як намір монополізації світового економічного простору, здійснюваної на заса-

дах його уніфікації: задекларована домінуючими країнами лібералізація світового господарства насправді має на меті її «атомізацію», що спрощує процеси підпорядкування та поглинання, і має кінцевим наслідком формування однополюсного світу, керованого з єдиного економічного центру.

Різновекторний напрям глобалізаційного процесу, що реалізується переважно на рівні національних держав і цивілізаційних утворень, неоднорідність протікання глобалізації в економічній, політичній, соціокультурній сферах дає можливість розглядати цей, безумовно, інтеграційний нелінійний процес з позиції синергетичного підходу: ця синергія забезпечується ефектом взаємодоповнення і взаємопідсилення процесів монополізації, що відбуваються у всіх сферах суспільного життя.

Звичайно, доречно зазначає А. Єрмолаєв [1], проблема гео економічної парадигми світового розвитку сформулась об'єктивно, стала актуальною унаслідок руйнування принципів взаємодії держав. Слід лише зазначити, що ці зміни завдячують свідомому нав'язуванню та поширенню ідеології лібераліза-

ції, індивідуалізації (зведенню до рівня взаємодії індивідуумів) міжкраїнних відносин, а відтак — послабленню їх як політичних і економічних суверенів. Тобто з рівня міжкраїнного ці відносини опустились на рівень відносин суб'єктів господарювання, що можливе лише в умовах абсолютизації ідеї відкритості. Поза акцентами відповідної ідеології залишається та обставина, що ці відносини вибудовуються у площині жорсткої конкурентної боротьби. Результатом цього стає взаємозалежність і взаємопроникнення національних економік, а згодом — «злиття і поглинання» на глобальному рівні, розшарування їх на домінуючі і периферійні, що спричиняє руйнацію традиційних, властивих національним державам, способів і інструментів реалізації національних інтересів країн.

Сучасна геоекономічна парадигма дійсно заперечує доктрину і ідеологію захисту національних інтересів, що панувала в часи національних держав. Суть цієї доктрини полягала в тому, що кожна держава і, відповідно, спільнота-нація як пріоритет реалізує, просуває і захищає загальнонаціональні інтереси, підпорядковуючи їм індивідуальні. Національний інтерес полягає у створенні умов для економічної експансії країни і завоювання певних позицій на світовому ринку, у захисті інтересів національних капіталів на світових (а не внутрішніх) ринках, що створює умови для забезпечення внутрішньої рівноваги, підтримувати безкризовість виробництва і рівень добробуту, які, у свою чергу, гарантували б забезпечення стійкості, збереження ідентичності, традицій суверенності як основи розвитку державності, захист державної безпеки в політичній, військовій і економічній сферах.

Такий інтерес не міг бути реалізований, якщо б не передбачав поєднання інтересів національного капіталу та соціальних пріоритетів, безпосередньо пов'язаних із рівнем добробуту і способом перерозподілу (з точки зору національних капіталів — несправедливим) соціальних благ. З одного боку, між цими інтересами існує глибока суперечність, оскільки соціальні інтереси задовольняються за рахунок продукуючої сили національних капіталів, а з іншого — національні капітали зростають за рахунок використання соціального — ресурсного і людського, потенціалів та завдяки патронату держави на зовнішніх ринках.

Криза концепту національних інтересів, власне, пов'язана з «перемогою» індивідуалістичних прагнень національних капіта-

лів та космополітизації характеру їхньої діяльності. Ідея економічної свободи найбільшою мірою влаштовує саме національні капітали, які прагнуть вивільнення з-під влади держави всередині країни, але, як і раніше, не відмовляються від її патронату на світових ринках. Національні капітали, природно, миряться з присутністю держави там, де їм це вигідно, і намагаються звільнитися від її втручання там, де вона становить загрозу рівню дохідності і свободі застосування та руху. Навіть якщо така свобода призводить до руйнування державності і шкодить соціуму, більше того — тягне за собою кримінальні наслідки. Тобто лібералізм (породження концепту індивідуалізму) як ідеологія на користь національних капіталів вимагає усунення впливу держави (і у першу чергу перерозподільного) на економічні процеси для забезпечення вільного руху та функціонування цих капіталів (без кордонів і обмежень). Натомість реалізація концепту національних інтересів, похідного від комунітаризму, ідеї державності, вимагає інших підходів — ідеології, яка обстоює право держави бути виразником інтересів соціуму і використовувати національні капітали на його користь.

Протиборство загальнонаціональних (комунітарних) та індивідуальних інтересів (чи то вони представлені інтересами власників капіталів, чи суверенів-феодалів, чи окремого господарюючого суб'єкта) в історичному і сталому економічному контексті завжди непримиренне і має своїм наслідком домінування тієї чи іншої доктрини на певних етапах розвитку («ефект маятника» [2]). Причому не завжди ідеї лібералізму або комунітаризму перемагали тоді, коли у цьому загострювалась потреба: у періоди послаблення могутності держави (у точці біфуркації) країну можна як зсередини, так і ззовні підштовхнути до вибору нової, часто невинуватої, ідеології подальшого розвитку. І якщо логіка суспільних трансформацій вимагає мобілізації зусиль, узгодження інтересів і їхнього об'єднання довкола загальнонаціональної ідеї, то історія знає безліч прикладів, коли країна, підштовхувана ззовні, обирає шлях на лібералізацію, що тягне за собою посилення протиборства інтересів і руйнування державності. Загалом у лібералізації зацікавлені країни, що посіли домінуючі позиції у світових рейтингах конкурентоспроможності та потребують нових просторів для здійснення економічної експансії.

Свого часу німецький економіст Ф. Ліст [3], проаналізувавши наслідки застосування ліберальної теорії на практиці, відкрив такий закон: «Повсюдне і тотальне встановлення принципу вільної торгівлі, максимальне зниження мит і сприяння граничній ринковій лібералізації на практиці посилює те суспільство, яке давно й успішно йде по ринковому шляху, але при цьому послаблює, економічно і політично підриває те суспільство, яке має іншу господарську історію і вступає у ринкові відносини з іншими, розвиненішими країнами тоді, коли внутрішній ринок знаходиться ще в зародковому стані» [4]. Ф. Ліст дійшов таких висновків, спостерігаючи за катастрофічними наслідками для слаборозвиненої, напівфеодальної Німеччини ХІХ століття некритичного сприйняття ліберальних норм ринкової торгівлі, що нав'язувалися Англією і її німецькими лобістами. Він помістив ліберальну теорію в конкретний історичний і національний контекст, дійшовши висновку: всупереч претензіям цієї теорії на універсальність, вона насправді зовсім не така наукова і безпристрасна, як хоче видаватися; ринок — це інструмент, який функціонує за принципом збагачення багатого і розорення бідного, посилення сильного і послаблення слабого.

Саме Ф. Ліст уперше вказав на необхідність зіставлення ринкової моделі з конкретними історичними обставинами, а отже, перевів усю проблематику з наукової сфери у сферу конкретної політики і запропонував ставити питання таким чином: «Ми не повинні вирішувати „ринок або не ринок“, „свобода торгівлі або несвобода торгівлі“. Ми повинні з'ясувати, якими шляхами розвинути ринкові відносини в конкретній країні і конкретній державі так, щоб при зіткненні з розвиненішим в ринковому сенсі світом не втратити політичної могутності, господарського і промислового суверенітету, національної незалежності» [4, с. 127]. І саме Ф. Ліст, обґрунтовуючи шляхи побудови економічно спроможної країни, звернув увагу на роль ідеології у формуванні засад такої могутності. Він довів також, що формування та сприйняття суспільством певної ідеології базується на ментальності, унікальній за своєю суттю та породжуваній певною національною культурою.

Власне ідеологія відбиває прагнення нації, і ці прагнення не залишаються незмінними, проте вони органічно сприймаються, а ідеологія стає дією лише завдяки адекватності національній культурі та високому рівню комунітарності.

У контексті цих процесів особливого сенсу набуває спроба монополізації (уніфікації) національного культурного простору, ментальності етносів і народів. Генезис соціокультурних систем за нинішніми трактуваннями (наприклад, У. Бека [5]) полягає у формуванні глобального співтовариства, або «світового суспільства», тобто соціального простору, «особливого соціуму», надзвичайно рухливого і нестійкого, з нечіткою ідентичністю і системою цінностей, що формується в процесі комунікації.

Така монополізація — вимога діючої концепції глобалізації, не є новою: ще Ф. Ліст зазначав, що класична школа, започаткована в країнах, які досягли певного рівня могутності й економічної самодостатності, пропагувала ідеологію космополітизму. Не всі країни вписувались у цю ідеологію, тому домінуючі країни впроваджували її через економічну і воєнну експансію. Сучасне удосконалення методів нав'язування ідеології космополітизму не виключає використання успішно апробованих прийомів інших концепцій. Проте ті можливості, які відкриваються завдяки сучасним інформаційним і комунікаційним системам, спрощують це завдання.

Очевидним є те, що у циклі монополізації світового ринку, яка вимагає відповідних засобів зв'язку і комунікації, що можуть забезпечити обіг капіталу і управління ним у всьому світовому економічному просторі, потрібен не синтез культур і світоглядів — потрібна їхня уніфікація. Крім того, й індустріалізація виробництва духовних благ, які не мають фізично матеріальної форми, вимагає формування відповідного ринку і юридичної формалізації обміну цими благами. Тому на додаток до обміну фізично матеріальними товарами, необхідний обмін духовними благами, що відбувається у формі прийому-передачі інформації, а відтак — мають поширюватись новітні форми і засоби обміну та обробки інформації у свідомості індивіда, має бути сформована єдина ментальність, яка задовольнятиме вимоги уніфікації.

Глобалізація, здійснювана на монотермінологічній економічній основі, свій зміст ретельно вкриває міфами, культивованими засобами масової обробки свідомості. До першого з них слід віднести поширену думку про те, що це культурне явище виникло завдяки розвитку технічних засобів комунікації, які зблизили найвіддаленіші куточки світу; завдяки торжеству гуманізму, що

створив основи для «взаємодії, взаємообміну і взаємозбагачення» релігій, культур, народів і країн.

Проте авторами нової ідеології не акцентується увага на тім, що ще на початку дев'яностих років членами Більдерберзького клубу було сформульовано базову концепцію «Єдиний світ» з підтекстом «єдиний світ — єдиний ринок», підготовлена до Давоського форуму 1996 року. Декларованою метою цього проєкту було завдання монополізації влади на базі монополізації світової економіки.

За цим проєктом людська свідомість мала послідовно завантажуватися «новітніми нормами людського гуртожитку»:

— «індивідуалізмом», який декларується як основа конкурентності, тому найкоротший шлях до успіху і процвітання, хоча насправді веде до розшарування суспільств і держав, до маргіналізації більшості і збагачення меншості;

— «космополітизмом», що трактує людину як «економічну», таку, що належить усьому світу, а не окремій спільноті. У той час як за таким трактуванням приховано замах на державність, суверенність, патерналізм — власне все те, що є основою формування будь-якої спільноти;

— «відкритістю», яка передбачає руйнування кордонів в умовах нерівної конкуренції, у результаті чого така відкритість використовується у одному напрямку — реальні ресурси розвитку «відпливають» зі слаборозвинених у домінуючі країни;

— «високими економічними стандартами життя», за якими прихована ідеологія «споживацтва», забезпечення безперервного попиту, яка прийшла на зміну ідеології пропозиції та раціонального використання ресурсів. Поза увагою полишені інші стандарти, заради яких, власне, формувались держави — моральні, соціальні, культурні, тощо;

— «high-techом» — «прогресом високих технологій» — матеріальної бази впровадження мультиплікативного ефекту ідеології споживацтва;

— «толерантністю», сенс якої полягає в праві меншості нав'язувати більшості своє бачення шляхів соціально-економічного, у тім числі і глобального розвитку;

— «свободою совісті», яку хоча і пояснювали як свободу віросповідань і мислення, але при цьому малась на увазі конвенціональність (узгоджуваність) норм моралі і моральність, модернізовану під новий глобалізаційний стандарт, коли принципи

превалювання потреб особистості (людина з її належністю до всього світу) теоретично покладається в основу розвитку суспільної моралі, тоді як насправді цей розвиток «атомізує соціуми зсередини», готуючи суспільства до зовнішньої експансії і подальшої монополізації.

Формування відповідного «ідеологічного світогляду», його поширення провідними країнами світу за межі домінування насправді перетворилося на експансивну світову ідеологію, яка нав'язувалась країнам, що були нездатні чинити опір такій експансії, не мали важелів протидії їй. Тут варто згадати протилежний приклад Франції, яка після Другої світової війни закрила свій кіно- та інформаційний простір від споживацької та аморальної ідеології США, справедливо вважаючи, що її вкорінення є загрозою національній ментальності, відтак — ідентичності, а отже, й суверенітету.

Глобалізація як напрям культурогенезу орієнтована, головним чином, на соціальний мікрорівень — індивідуум: саме йому адресована ідеологія споживацтва і мультикультуралізму. Такий культурогенез, базований на ідеології універсалізму-індивідуалізму, вимагає економічної людини, яка користується повною свободою, переслідує лише власні інтереси, які в кінцевому рахунку завжди вступають у конкуренцію з іншими і завжди породжують нерівність. Так само як і в економічній сфері, культурогенез, обумовлений появою нових інформаційних технологій, протікає нерівномірно: культурний розрив посилюється не лише між розвиненими і відсталими країнами, які є ринком збуту продуктів культурної індустрії і пасивно поділяють або, навпаки, об'єднують їхні системи цінностей, але й між центром і периферією, оскільки глобалізація культурного простору поширюється здебільшого на мегаполіси, опосередковано впливаючи на периферію. Зіткнення інтересів за ознакою культурних відмінностей С. Хантінгтон визначив як «зіткнення цивілізацій». Б.С. Єрасов, уточнюючи думку американського політолога, вважає, що в цьому випадку доводиться констатувати зіткнення не стільки цивілізацій, скільки етнічних спільнот, що користуються цивілізаційною символікою. Проблема зняття напруженості між локальними культурами викликала необхідність формування певних теоретичних моделей, механізмів взаємодії, як-то глокалізації, мультикультуралізму, комунітаризму тощо.

Відповідно, виникнення ендогенних чинників генезису окремої культурної системи нині є швидше «відповіддю» на «виклик» зовнішнього середовища, ніж органічним етапом переходу культурної системи в якісно інший стан. Вплив на культурогенез екзогенних чинників у вигляді інформаційного потоку актуалізує проблему збереження культурної спадщини. Безумовне прийняття цінностей «інших» культур викликає відчуження своєї, але зовсім не означає інтеграції в інший культурний простір. Разом з тим трансформація управлінської, комунікативної і інших функцій культури, пов'язаних з продукуванням культурних інновацій, сигналізує про збереження і підтримку спадкоємності, коду культури. Культура — це матеріальне свідоцтво іншого процесу, а саме антропогенезу, генезису людини. Кардинальні зміни у сфері культури сигнализують перш за все про зміну системи координат — стійких уявлень людини про світ і своє місце в ньому. Відбитком трансформації культурного простору виступають міграція, демографія, частково — тип відносин між поколіннями, між верствами в суспільстві.

Ідеологія монополізації культури за єдиним кліше, як і раніше, не знімає проблеми розвитку країни відповідно до запитів соціуму і не дає відповіді на питання про те, що лежить в основі суверенітету в епоху глобалізації і якими засобами сучасні нації досягають високого рівня добробуту, або втрачають могутність та свої позиції, які мали раніше.

Ідеальною формою, ідеальною моделлю взаємодії культур у ХХІ столітті мав би бути їхній рівноправний діалог, враховуючи, що культури різняться за історичним шляхом становлення, ціннісним ядром, ментальністю. Це означало б у культурному сенсі наявність широкого кола національних економічних форм і національних інституцій, які забезпечували б конкуренцію між країнами як носіями загальнонаціональних економічних інтересів. Але поки що історія не запропонувала жодного прикладу такої взаємодії, адже рівноправний діалог завжди унеможлиблювався намаганням сильного нав'язувати своє бачення шляху розвитку, що, власне, і спостерігається нині.

У вертикальному розрізі також утворилась значна дистанція між культурою постіндустріального суспільства, що розділяє прагматичні і матеріальні цінності суспільства споживання, засновані на формуванні і підтримці розвитку ефективного, конкурентного виробництва в соціумі з приматом індивідуаліс-

тичних інтересів, і культурами країн, що знаходяться на периферії світового розвитку, де, як і раніше, через повільні темпи економічного розвитку, низький соціальний рівень, політичну нестабільність економічний прорив пов'язується з комунітарними цінностями і автаркією. «Свідомий ізоляціонізм» в даному випадку — вираз вимоги суспільства, що залишено наодинці зі своїми потребами і можливостями та піддається атаці з боку потужнішої економіки і більш розвиненої культури. Це не категорична відмова від діалогу, це, більшою мірою, вимушена локалізація, яка дозволяє захистити суспільство від розмивання.

Ще донедавна в американській глобалістиці фігурувало поняття «культурна глобалізація», яке, як визнають самі американські дослідники, нині стало непридатним для сучасних реалій: «Замість культурної глобалізації слід визнати складний і неоднозначний процес формування глобальних культур, що, як правило, беруть початок в національних і регіональних. Конституювання нової системи цінностей, що спирається на коди локальних культур, обертається кризою ідентичності і породжує локалізацію» [6]. При цьому посилення домінанти однієї соціальної або регіональної культури над іншими, культурна гомогенізація — очевидний результат монополізації. Так вважає Р. Робертсон [7], пропонуючи ставити акцент на гетерогенній основі глобалізації, яка реалізується в ідеї глокалізації, що акумулює і синтезує сучасні тенденції глобалізації і локалізації. До цього додається, що така локалізація часто є основою загострення міжкраїнного протистояння, за яким завжди стоять економічні інтереси, причому більш сильної країни, більш потужної, нині постіндустріальної культури.

Відомий російський глобаліст З. Бауман [8] критично відгукнувся про концепцію глокалізації, зауважуючи, що не може бути й мови про взаємоадаптацію культур, коли за сильними залишається ними ж визначене право тиску на ментальність і цінності. Тому опір нав'язуванню цінностям неминучий і з часом лише посилюється (приклад Іраку, Афганістану є тому підтвердженням).

Звичайно, такий опір послаблений, коли в країні вже наперед існував глокалізаційний синтез культур, як, скажімо, в Україні. Тут необхідно уточнити, що «дифузна інституціоналізація», яка характерна для України, на відміну від глокалізації і мультикультуралізму, пов'язана з проблемою ідентичності і

«дефіцитом довіри» до цінностей власної культури (ефект меншовартості), породжує феномен «переходу», точніше «незавершеного переходу», в «інший» культурний простір. Такі приклади численні: щира прихильність до буддизму, протестантизму тощо в українців (як і в багатьох європейців, як і поширення цінностей західноєвропейської культури у представників східних культур) [9] — сьогодні поширене явище. Але це не означає прямого сприйняття іншої культури. Навіть «європейські цінності» сьогодні сприймаються українцями як щось стороннє, яким можна скористатися декларативно, якщо це потрібно для прагматики — задоволення економічних інтересів, але не обов'язково асимілюватись у цьому культурному середовищі.

Ураховуючи спротив культур і націй тиску потужних культур і економік, глобалізація і пропонує через вплив масових технологій, засобів комунікацій на життєдіяльність соціуму монополізацію, підпорядкування культурних і, зокрема, економічних, просторів, фактично, формування транскультури. Породженням такого впливу є взаємопов'язані феномени «віртуалізації економіки» і «віртуалізації суспільства», де не залишається місця ні індивідуалізму, ні комунітаризму, ні національному.

Тобто з точки зору дієвого підходу до монополізації світового простору (чи простору національного) сьогоднішня «всесвітня» культура — це вид діяльності, який не визначає ідеологію і стратегію суспільного життя, а, навпаки, розмиває його грані. У цьому можна переконатись на прикладах країн, включених до світового простору на принципах універсалізму: зокрема в Україні сьогодні важко сформулювати прийнятну ідеологію, що відбивала б загальнонаціональні інтереси. І навпаки, обмежений доступ до свідомості населення країн периферії робить ідеологічну складову більш виразною, а з поглибленням розриву між бідними та домінантними країнами, всередині останніх — він буде поглиблюватись, звужуючи ринок споживачів культури (як у матеріальному, так і ментальному сенсі) країн-монополістів.

Звернення до духовного потенціалу культури як способу збереження адекватності суспільства є «відповіддю» локальних культур на глобальний виклик і свідчить про неможливість формування нового, спільного для всіх культурного простору, на відміну від спільної транснаціональної матеріально-економічної інфраструктури, причому не власної економічної культури, оскільки саме в цьому не зацікавлені «сильні» країни: очевид-

но, що ця незацікавленість і зумовлює лише транснаціоналізацію та монополізацію культури, але не забезпечує розмивання національної ідентичності.

Принцип зверхності особистого над соціумом, індивідуальних інтересів над суспільними по суті перетворений мондіалізмом у норму моралі, використовується провідниками «нового світового порядку» як знаряддя деморалізації членів суспільства. Спочатку їхня свідомість чисто технічно фрагментується і позбавляється критичності сприйняття настільки, що практично повністю перестає сприймати межу між реальністю та віртуальністю, і органічно вписується в анархічний світоглядний синкретизм споживацького прагматизму, граничного наукового раціоналізму і марновірства, як це можна зараз спостерігати в Україні. Це можна було б вважати природним наслідком перебування сучасної людини в умовах жорсткого культурного шоку, лавини інформації, достовірність якої неможливо встановити, і яка фатально травмує світосприйняття, деформує свідомість пересічними подіями, реальною і віртуальною дійсністю.

Захисну функцію щодо такого шоку мало б виконувати суспільство з його апаратом державного управління, передбачивши систему захисних заходів, проте на практиці відбувається абсолютно протилежне — скажімо, влада в Україні підігрує глобальним гравцям — деформує суспільну ідеологію, і ідеологія працює на деформовану, позаморальну, орієнтовану на принцип всесвітнього гедонізму владу. Така ідеологія обстоює «єдині цінності, з якими варто рахуватися людині — її життя, свобода слова і свобода переміщень». Проте це може бути реалізовано лише за умови повної лояльності і підконтрольності керівній системі, яка сама і визначає рівень цієї лояльності і підконтрольності — цю систему представляє надсвітова влада, що разом з монополізацією економічного простору монополізує це право. Тим самим підтверджується, що соціум з його комунітаризмом відмінюється взагалі і на зміну йому приходять інші, глобальний, «надсвітовий соціум», який насправді представлений обмеженою кількістю потужних і спроможних гравців, що монополізують увесь світовий простір. Цей особливий соціум, підпорядковуючи світ, не потребує адаптації інших менталітетів та цінностей до транскультури — він намагається їх зламати.

Це сучасні реалії, але не магістральна лінія взаємодії окремої країни з «новим світовим порядком», бо насправді систем-

ною домінантою соціального устрою є комунітаризм, який витікає із спільної ідентично-виразної культури, що визначає зміст загальнонаціонального інтересу. Такий інтерес не вписується в космополітичну ідеологію атомізації культурного і економічного простору, трактує усі так звані «компромісні рішення» і транскультуру як такі, що завжди виявляються ідеологією сильнішого, спроможного диктувати свої умови.

-
1. Ермолаев А.В. От геополитики к геоэкономике — вызовы для национальных правительств // Главред. — 2008. — 21.03.08.
 2. Автор теорії академік НАН України Ю.М. Пахомов.
 3. Лист Ф. (1789–1846).
 4. Лист Ф. Национальная система политической экономии. — М.: Европа, 2005.
 5. Бек У. Что такое глобализация? — М.: Прогресс-Традиция, 2001.
 6. Crane D. Culture and Globalization. Theoretical Models and Emerging Trends / Global Culture: Media, Arts, Policy, and Globalization. Edited by D. Crane, N. Kawashima and K. Kawasaki. — L., N.Y.: Routledge, 2002. — P. 112.
 7. Robertson R. Globalization or Glocalization? / Globalization. Critical Concepts in Sociology. Edited by R. Robertson and K.E. White. Vol. 3. — L., N.Y.: Routledge, Taylor and Francis Group, 2003. — P. 31. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.credo-new.narod.ru/current/html/11.htm - _ednref14#_ednref14.
 8. Бауман З. Глокализация, или кому глобализация, а кому локализация / Глобализация: Контуры XXI века: Реф. сб. / отв. ред. Ю.И. Игрицкий, П.В. Малиновский. — М., 2002. — С. 134. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.credo-new.narod.ru/current/html/11.htm - _ednref15#_ednref15.
 9. Глобализация и мультикультурализм / отв. ред. Н.С. Кирабаев. — М.: РУДН, 2005; Madsen R. Global Monoculture, Multiculture, and Polyculture // Social research. — 1993. — № 3. — P. 493–511.

Natalia TATARENKO,
*Acting Rector of the Diplomatic Academy
of Ukraine of the Ministry of Foreign
Affairs of Ukraine, Professor*

NATIONAL ECONOMIC INTERESTS: CULTURAL DIMENSIONS AND GLOBAL CONTEXT

The current economic globalization project in its essence can be interpreted as the intention of the global economic space monopolization, that is realized on the basis of its unification: in fact the aim of the global economy liberalization declared by dominating states is its «atomization», that simplifies the processes of submission and acquisition, and considers forming of a single-pole world ruled from one economic centre as its final goal.

Multivector direction of the globalization process, that is mostly implemented at the level of nation states and civilized entities, heterogeneity of the globalization flow in economic, political, social and cultural spheres makes it possible to consider this surely nonlinear integration process from the perspective of synergetic approach: this synergy is provided by the effect of complementarity and mutual reinforcement of the monopolization processes taking place in all spheres of public life.

Of course, as it is correctly stated by A. Yermolayev [1], the problem of geoeconomic paradigm of the world development was formed objectively, and became relevant as a result of eliminating the principles of states cooperation. It should only be noted that these changes are the result of conscious imposition and dissemination of the ideology of liberalization, individualization (reduction to the level of interaction between individuals) of the cooperation between states, and therefore weakening their political and economic sovereigns. This means they have lowered down from the level of the cooperation between states to the level of cooperation between economic entities, which is possible only under the conditions of the absolutization of the idea of openness. The

corresponding ideology makes no emphasis on the fact that these relations are built under the conditions of fierce competition. In the result of this interdependence and interpenetration of national economies, and following «mergers and acquisitions» at the global level, their division into dominant and peripheral takes place causing the destruction of the traditional characteristic of nation states, methods and instruments of national interests realization.

The current geoeconomic paradigm really denies the doctrine and ideology of protecting national interests that prevailed during the era of nation states. The idea of this doctrine was that each state and therefore, social entity, first of all realises, promotes and protects its national interests, subjecting individual ones to them. National interest implies the creation of conditions for economic expansion of the country and gaining certain positions on the world market, protection the interests of national capitals on the world (rather than domestic) markets, which creates conditions to provide internal balance, to maintain crisis-free production and living standards, which would correspondingly ensure sustainability, preservation of identity, traditions of sovereignty as the basis for the state development, protection of national security in the political, military and economic spheres.

This interest could not have been realised, if it had not implied the combination of the national capital interests with social interests, directly related to the welfare state and distribution (being unfair in terms of national capitals) of social benefits. On the one hand there is a deep contradiction between these interests, since social interests are satisfied by producing forces of the national capital, and on the other hand — the national capital increase due to the use of social resources and human potentials, as well as the state's patronage on the foreign markets.

The crisis of the concept of national interests is in fact related to the «victory» of individualistic aspirations of national capital and cosmopolitization of the nature of their activities. The idea of economic freedom is mostly suitable for the national capital, seeking release from the state power within the country, anyway it still does not refuse its patronage on the world markets. National capitals naturally accept the presence of the state where it suits them, and try to get rid of its interference wherever it threatens the income rates and freedom of movement. Even if such freedom

leads to the destruction of statehood and harms the society, and far more has criminal consequences. That is, liberalism (derived from the concept of individualism) as an ideology favouring national capitals requires eliminating the state influence (and first of all the distributive one) on the economic processes in order to ensure freedom of movement and operation of these capitals (without any boundaries and limitations). Instead, the realisation of the concept of national interests, derived from communitarianism, the idea of statehood, require other approaches, i.e. an ideology that would advocate the right of the state to be a representative of the society's interests and to use the national capitals in its favour.

The opposition of nationwide (communitarian) and individual interests (whether they are represented with the interests of the owners of capital, or sovereign lords, or a separate economic entity) in the historic and sustainable economic context is always irreconcilable and results in the dominating of one or another doctrine at certain stages of development («pendulum effect» [2]). It should be noted, that the ideas of liberalism and communitarianism have not always won when there was a frantic need for this: in periods of weakening of the state power (at bifurcation point), a country can be pushed both from the inside and outside to select a new, often unjustified, ideology of further development. And if the logic of social transformations requires mobilization of efforts, coordination of interests and their integration around the national idea, then the history knows many examples when a country pushed from the outside chooses the path to liberalization, which results in increasing confrontation of interests and destruction of statehood. In general, those countries, which took dominant positions in the world ratings of competitiveness and need new spaces for economic expansion, are concerned in the liberalization

In his time German economist F. Liszt [3] having analyzed the effects of the liberal theory in practice, discovered the following law: «Widespread and total establishing the principle of free trade, maximum reduction of custom duties and promotion of marginal market liberalization in practice strengthens the society that has long and successfully followed the market economy, at the same time it weakens, economically and politically undermines the society that has a different economic history and enters the market relations with other more developed countries when its domestic

market is still in a rudimentary state» [4]. F. Liszt came to these conclusions by observing the disastrous consequences of uncritical perception of liberal norms of market trade, imposed by Britain and its German lobbyists, for underdeveloped, semi-feudal Germany of the XIX century. He placed the liberal theory in the particular historical and national context and draw the conclusion: despite the claims of this theory to be universal, it actually is not as scientific and dispassionate, as it pretends to be; market is a tool that operates based on the principle of enriching the rich and ruining the poor, strengthening the strong and weakening the weak.

It was F. Liszt who first pointed out the need to match market model with specific historical circumstances and, therefore, transferred the whole issue of the scientific sphere into the sphere of a specific policy and offered to put up the issue as follows: «We do not have to decide «market or no market», «freedom of trade or non-freedom of trade». «We have to find the ways to develop market relations in a particular country and state so that when faced by a more mature world in terms of market not to lose political power, as well as economic and industrial sovereignty, national independence» [4, p.127]. And it was F. List who, justifying the ways of building of an economically capable country drew the attention to the role of ideology in shaping the basis of such power. He also proved that the formation and public perception of a particular ideology are based on mentality, unique by its nature and generated by a certain national culture.

Actually ideology reflects the aspirations of the nation, and such aspirations are not static, though they are perceived naturally as ideology becomes effective only through the adequacy of national culture and high level of communitarism.

In the context of these processes much sense is acquired by the attempt of monopolization (unification) of national cultural space, mentality of ethnic groups and peoples. The genesis of social and cultural systems according to current interpretations (e.g. U. Beck [5]) is to build a global community, or «global society», that is social space, «special society» which is highly mobile and unstable, with blurred identity and value system, which is formed in communication process.

Such monopolization required by the current globalization concept is not new: it was F. List who noted that the classical

school established in the countries that had reached a certain level of power and economic self-sufficiency, promoted the ideology of cosmopolitanism. Not all countries fitted into this ideology, that was why the dominant countries have implemented it through economic and military expansion. Modern improvement of the techniques of imposing cosmopolitanism ideology does not preclude the use of successful, historically proven ones. However, the opportunities offered by modern information and communication systems, simplify this task.

It is obvious that the cycle of the global market monopolization, which requires appropriate means of communication that can provide capital turnover and management with its help throughout the world economic space, we need the unification of cultures and ideologies rather than their synthesis. In addition, industrialization of production of spiritual benefits, that are intangible, requires the establishment of an adequate market for them and legal formalization of sharing these benefits. Therefore, in addition to sharing tangible goods, we need to share spiritual benefits in the form of information exchange, and so it is necessary to spread new forms and means of information exchange and processing, as well as to form the unique mentality, which will satisfy the requirements of the unification process.

Globalization, implemented on monodeterminant economic base, carefully covers its contents with the myths, cultivated means of mass processing of consciousness. The former should include the common belief that this cultural phenomenon appeared due to the development of technical means of communication, which brought together the most remote corners of the world; as well as due to the triumph of humanism that created the basis for «interaction and mutual enrichment» of religions, cultures, peoples and countries.

However, the authors of the new ideology do not focus on the fact that as long as in the early nineties the members of Bilderberg Club formulated the basic concept of «One World» with the subtext «one world – the single market», prepared for the World Economic Forum in Davos in 1996. The declared aim of this project was connected with economic interests rather than with cultural adaptation, the task was to monopolize the power on the basis of the global economy monopolization.

According to this project human mind must have successively been loaded with «the latest regulations of social behaviour»:

– «individualism» which is declared to be the basis of competitiveness and therefore to be the shortest path to success and prosperity, although in fact it leads to societies and nations stratification, as well as to marginalization of the majority and the enrichment of the minority;

– «cosmopolitanism» that treats a person as «economic» one that belongs to the whole world, rather than to a separate community. At the same time this interpretation hides impingement of statehood, sovereignty, paternalism, everything that makes up the basis for any community;

– «openness», that provides for the destruction of boundaries in terms of unfair competition, as a result such openness is used in one direction – real resources for the development flow from underdeveloped countries to the dominant ones;

– «high economic standards of living», which hide the ideology of «consumerism», ensurance of continuous demand, which has replaced the ideology of supply and rational use of resources. Other standards such as moral, social, cultural etc. ones, for the sake of which the states were actually formed, are out of the spotlight;

– «high-techcom» – «progress of high technology» is a tangible base for the implementation of the multiplier effect of consumerism ideology;

– «tolerance», the sense of it is that the minority has the right to impose for the majority their vision of social and economic ways of global development;

– «freedom of conscience», though being explained as religious freedom and freedom of thought, but in fact implied conventionalism of (consistency) moral standards and morality, updated to the new standard of globalization, when the principle of prevailing needs of the individual (a person belonging to the whole world) in theory makes up the basis of public morality development, while in fact this development «atomises the societies from the inside», preparing them for external expansion and further monopolization.

The formation of the corresponding «ideological outlook», its distribution by the leading countries beyond the limits of domination, actually turned into an expansive global ideology, which was imposed to the countries that were unable to resist

such expansion, had no leverage against it. It is worth mentioning the opposite example of France, which, after the Second World War closed its film and information space for the consumerist and immoral ideology of the U.S., rightly believing that its adoption would threaten the national mentality, and so the identity, and therefore sovereignty.

Globalization as the direction of cultural genesis is focused mainly on the social micro level – an individual: it is he who is addressed by the ideology of consumerism and multiculturalism. Such cultural genesis, based on the ideology of universalism and individualism requires an economic person, that enjoys full freedom, pursues only their own interests, which eventually always come into competition with others' and always generate inequality. Like the economic sphere, the cultural genesis provided by the emerging of new information technologies, is uneven: the cultural gap is enhanced not only between the developed and underdeveloped countries that constitute the market for cultural industry products distribution, and passively share or, on the contrary, combine their values systems, but also between the center and periphery, as the globalization of cultural space spreads mainly in metropolises, indirectly affecting the periphery. S. Huntington has defined the conflict of interests according to the cultural differences as «clash of civilizations». B.S. Yerasov, specifying the idea of the American political scientist, believes that in this case we have to state not only the clash of civilizations, but also the clash of ethnic communities that use the symbols of civilization. The problem of removing tension among local cultures has necessitated the formulation of some theoretical models, interaction mechanisms, such as glocalization, multiculturalism, communitarianism, etc.

Accordingly, the emerging of endogenous factors of the genesis of a particular cultural system nowadays is the «response» to the «call» of the environment, rather than consistent transition phase of one cultural system into qualitatively different state. The impact of exogenous factors on cultural genesis in the form of information flow dwells on the issue of cultural heritage preservation. Unconditional acceptance of the values of «other» cultures causes the exclusion of one's own culture, but this does not mean integration into different cultural space at all. However, transformation of the managerial, communication and other functions of culture associated with the

production of cultural innovation, signals about the preservation and support of the inheritance, code of the culture. Culture — is tangible evidence of another process, namely anthropogeny, human genesis. Significant changes in the cultural sphere signal primarily about changing the coordinate system, i.e. persistent ideas of the humans about the world and their place in it. Footprints of the transformation of cultural space reflect the migration, demography, partly — the type of relations between generations, between layers in society.

Ideology of cultural monopolization according to a single cliché, still does not eliminate the problem of the country development meeting the needs of the society and does not answer the question of what lies at the heart of sovereignty in the era of globalization, as well as does not reveal the ways modern nations reach a high level of welfare or lose power and their positions, they used to have.

The ideal form, the ideal model of cultural interaction in the XXI century would have been the equal dialogue of cultures that differ by their historical path of the evolution, core values, mentality. This would mean in the cultural sense the presence of a wide range of national economic forms and national institutions that would ensure the competition among the countries as representatives of their own national economic interests. Meanwhile the history has not offered any example of such interaction, as equal dialogue has always been made impossible because of the efforts of the powerful to impose their vision of the development, which, in fact, is observed nowadays.

In the vertical profile there has also appeared a significant gap between the culture of post-industrial society that shares pragmatic and tangible values of consumer society, based on establishment and maintenance of efficient, competitive production in the society giving preference to individual interests, and cultures of the countries, which are at the periphery of the world development, where as before due to slow pace of economic development, low social level, political instability any economic breakthrough continues to be associated with communitarian values and autarky. «Deliberate isolation» in this case is an expression of the society needs, that is left alone with its needs and abilities and is subject to attack by a stronger economy and a stronger culture. This is not a

flat refusal from dialogue; it is rather forced localization that allows protecting the society from blurring.

The concept of «cultural globalization» used by the American global studies until recently, nowadays according to American researchers has become unusable, inapplicable to realities: «Instead of cultural globalization we should recognize the complex and ambiguous process of global cultures establishment that as a rule tend to originate from national and regional ones. Constituting a new system of values, based on codes of local cultures, results in identity crisis and generates localization» [6]. Meanwhile the increasing dominance of one social or regional culture over the other, cultural homogenization is the apparent result of monopolization. This opinion is supported by R. Robertson [7]; however he suggests putting the emphasis onto heterogeneous basis of globalization, which is implemented into the idea of glocalization that accumulates and synthesizes current trends of globalization and localization. In addition to this it can be noted that such localization is often the basis of confrontation rising between states, behind which there are always economic interests, and what is more of a stronger country, more powerful and currently post-industrial culture.

A famous Russian globalist Z. Bauman [8] criticized the concept of glocalization, noting that mutual adaptation of cultures is out of the question, when the strong reserve their own right to put pressure upon mentality and values. Therefore, the resistance of imposed values is inevitable and eventually can only increase (the example of Iraq, Afghanistan proves that).

Of course, such resistance weakens, when there have already existed glocalization synthesis of cultures, as, for example, in Ukraine. It should be noted that «diffuse institutionalization», which is typical for Ukraine, unlike glocalization and multiculturalism, is related to the problem of identity and «lack of confidence» to the values of their own culture (the effect of inferiority), generates the phenomenon of «transition», to be precise of «incomplete transition» into «the other» cultural space. Such examples are numerous: sincere commitment to Buddhism, Protestantism, etc. among the Ukrainians (like among many Europeans, as well as dissemination of the values of West European culture among the representatives of Eastern cultures) [9] is common nowadays. But that does not mean direct perception of another culture. Even

«European values» are perceived by the Ukrainians as something alien, which can be used declaratively, if required for pragmatics, i.e. in order to satisfy economic interests, rather than to assimilate with this cultural environment.

Taking into account resistance of cultures and nations from the pressure of powerful cultures and economies, globalization offers establishing transculture through the influence of mass technology, means of communications on the life of the society, monopolization, subordination of cultural and especially economic space. Such an influence resulted in emerging of interrelated phenomena as «virtualization in economy» and «virtualization in society» where there is no room left for either individualism, or communitarianism, or national values.

That is, in terms of an effective approach to monopolization of the world space (or national space) today's «global» culture is a type of activity that does not define the ideology and strategy of social life, but on the contrary blurs the distinctions. This can be seen by the examples of the countries included to the global space on the basis of universalism: for example, nowadays in Ukraine, one could hardly formulate any acceptable ideology to reflect national interests. And on the contrary, limited access to the minds of people in the countries of periphery makes the ideological component more expressive and with deepening the gap between the poor and the dominant countries, it will deepen inside the dominant countries narrowing the market of the culture consumers (both tangible and intangible) of the countries monopolists.

The appeal to the spiritual potential of culture as a way of preserving the adequacy of the society is «the answer» of local cultures for the global challenge and demonstrates the impossibility of forming a new cultural space common to everybody, unlike common transnational material and economic infrastructure, and which is not their own economic culture as dominant countries are not interested in this: it is obvious that it is this absence of interest that causes only transnationalization and monopolization of culture, rather than provides the blur of national identity.

The principle of personal superiority over society, individual interests over the public ones, which was essentially transformed into moral norm by mundialization, is used by the agents of the «new world order» as a weapon of demoralization of society.

First, their minds are technically defragmented and deprived of critical perception so that they almost completely cease to perceive the boundary between the reality and virtuality, and fit well into anarchist ideological syncretism, that is a mix of consumer pragmatism, limiting scientific rationalism and superstition, as it is observed now in Ukraine. This could be considered as a natural consequence of a person's being under the conditions of a hard cultural shock, an avalanche of information, the accuracy of which cannot be defined, and that fatally injures the world perception, and destroys the consciousness with ordinary events, real and virtual reality.

The protective function against such a shock would be fulfilled by the society with its state apparatus, by providing a system of protective measures, but in practice everything is quite the opposite; for example, the government in Ukraine supports the global players, in this way it destroys social ideology, and the ideology works for the deformed, immoral government, targeted at the principle of universal hedonism. This ideology advocates «common values, which should be followed by a person such as their life, freedom of speech and freedom of movement». However, this can be realized only on condition of total loyalty and accountability of the governing authority, which determines the level of this loyalty and accountability; this system is represented by the world government, which together with the monopolization of economic space monopolizes this right. This confirms that the society with its communitarianism is cancelled at all and replaced by a different, global, «world society», which is actually represented by a limited number of powerful and wealthy players who monopolize the whole world space. This particular society, subordinating the world, does not require the adaptation of other mentalities and values to transculture, it tries to break them instead.

These are modern realities, rather than backbone line of interaction of a separate country with the «new world order», because in fact the dominating system of social order is actually communitarianism, which arises from common identical and expressive culture defining the content of the national interest. Such an interest does not fit into the cosmopolitan ideology of atomization of cultural and economic spaces, treats all so-called «compromise decisions» and transculture as those that always turn to be the ideology of the strongest, capable of dictating their own terms and conditions.

-
1. *Yermolayev A.V.* From geopolitics to geoeconomics – challenges for the modern governments // Chief editor. – 2008. – 21.03.08.
 2. The author of the theory is Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine Yu.M. Pakhomov.
 3. *F. Liszt* (1789–1846).
 4. *Liszt F.* National System of Political Economy. – Moscow: Europe, 2005.
 5. *Beck U.* What Is Globalization? – Moscow: Progress-Traditsiya, 2001.
 6. *Crane D.* Culture and Globalization. Theoretical Models and Emerging Trends. / *Global Culture: Media, Arts, Policy, and Globalization.* Edited by *Crane D., Kawashima N., Kawasaki K.* – L. , N.Y. : Routledge, 2002. — P. 112.
 7. <http://www.credo-new.narod.ru/current/html/11.htm> - _ednref14#_ednref14 – Robertson R. Globalization or Glocalization? / *Globalization. Critical Concepts in Sociology.* Edited by R. Robertson and K.E. White. Vol. 3. – L. , N.Y. : Routledge, Taylor and Francis Group, 2003. – P. 31.
 8. <http://www.credo-new.narod.ru/current/html/11.htm> — _ednref15#_ednref15 — Z. Bauman. Glocalisation, or globalization for ones and localization for the others. / *Globalization: Outlines of XXI century: Reports,* Chief editor Yu. I. Igritsky, P.V. Malinovsky. – Moscow, 2002. — P. 134.
 9. For detailed information: Globalization and multiculturalism. Chief editor N.S. Kirabayev. — Moscow: PFUR, 2005; Madsen R. *Global Monoculture, Multiculture, and Polyculture.* // *Social research.* — 1993. — № 3. — P. 493–511.